

ZADARSKI I NINSKI MIRMIDONCI

MATE SUIĆ
Zagreb

UDK: 949.75
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 31. XII. 1995.

U legendi o našašću i translaciji tijela Sv. Krševana ime Mirmidonci nadjenuto je stanovnicima uz grad Zadar. Autor polazi od nekoliko činjenica koje ga vode do odgovora na pitanje tko su bili ti Mirmidonci, u čiju zemlju su, po legendi, trojica monaha prenijeli ukradenu ruku Sv. Krševan:

Uža okolica grada Zadra, a potom i Nina, do danas je sačuvala ime Zemunik.

Autor vidi u tom etnonimu i toponimu semantički kalk mirmidonskog imena: u latinskoj verziji to bi bili susjedi Zadra, kojima u hrvatskom jeziku odgovara toponim Zemunik. Zemunik potječe od imenice "zemunica" - "ukopana jama za stanovanje". Stanovnici ovih ukopanih jama značenjem se izjednačuju s grčkim Mirmidoncima, čije je ime nastalo od imenice *Myrmex*, "Mrav".

Zemlja u kojoj su živjeli ti Mirmidonci, po spomenutoj legendi, zvala se *Marab*, što može biti hrvatski izonim "mrav" s grčkom riječi *myrmex*.

Oslanjajući se na brojne primjere iz drevne slavenske prošlosti, od daleke pradavine do antike, a isto tako i na jedno naselje iz ranog srednjeg vijeka kod Bijeljine, moguće je objasniti kako je taj tip nastambe dugo bio u upotrebi, do duboke povijesne ere, odnosno do starohrvatskog perioda. Ime isključivo zemuničkog naselja iz Bosne "Jazbine" (metafora, od "jama" u kojima borave životinje) vrlo je jasna paralela grčkoj Mirmekiji, kao i hrvatskom Zemuniku.

U neposrednom zadarskom zaleđu, u ranom srednjem vijeku (od VII. vijeka), između Nina i Zadra, bilo je nastanjeno starohrvatsko pleme Jamometići. To nisu oni koji "metu jame", slikovito rečeno, kojima zalihe ne dostaju od žetve do žetve, već oni "koji zameću", "osnivaju", izrađuju (lat. *ponent*) jame za boravak, više ili manje privremene. Naš prijedlog etimološke srodnosti zemunica i jama, pored Jamometića, vrlo čvrsto podupire varijanta imena istog plemena Jametići. Njihova se ranosrednjovjekovna postojbina nalazila na ravničastom terenu između Zadra i Nina. Na jame izdubene za stanovanje nailazimo kod Slavena, koji su se preselili iz istočno jadranske obale na područje beneventanskog dukata, kod grada Siponta (642. god.). Pavao Đakon naziva te jame *occultae foveae*, nisu bile *occultae* da bi predstavljale stupicu, već prave zemunice za stanovanje, a bile su *occultae* ne zbog kamuflaže (što je na tom terenu bilo nemoguće), već s razloga što im je bila sakrivena unutrašnjost, zacijelo pokrovom koji se sastojao od granja, šiblja i sl. Ovi došljaci nisu bili ni pljačkaši, ni gusari, a vjerojatno potječu iz ravničastog donjeg tijeka rijeke Neretve, na području koje je u ranom srednjem vijeku predstavljalo teritorij hrvatske države. Autor se priklanja mišljenju da je ova ekspedicija na Sipont bila miroljubiva, sastavljena od izbjeglica, u vrijeme velikih turbulencija u Dalmaciji. Prije Slavena na isti način su bježali Romani, kojima su Avari i Slaveni uništili imanja na kojima su radili kao robovi, koloni i klijenti.

Ovaj prilog skinuo sam s navoza, na kome je čekao punih četiri desetljeća, kao i još neki drugi. Začeo se u vrijeme kada su

naša znanja o tim stanovnicima iz okolice Zadra bila mnogo skromnija, a rodio se u prilici koja nije bila uvjetovana baš posve znanstvenim motivima.

Prilikom organizacije izložbe "Zlato i srebro Zadra", M. Krleža je češće posjećivao Zadar, a "službeno" mu je mjesto bilo u kancelarijama zadarskog Arheološkog muzeja, koje su se tada nalazile u prizemlju Nadbiskupske palače u Zadru. Tu je u nekoliko navrata diktirao u stroj svoje tekstove. Jednog od tih dana njegova bavljenja u Zadru zakročio je malo dalje u radnu sobu direktora (tada sam to bio ja) i zadarskog konzervatora Grge Oštrića, čije je radno mjesto također bilo u ovoj zgradi. Malo smo porazgovarali o pripremnim radovima za organizaciju i postavu izložbe. Usput se obratio kolegi Oštriću i meni pitanjem, ne bismo li mogli nešto napisati u dnevnom tisku i na taj način napraviti malo promidžbe za izložbu u široj javnosti. Ja sam se morao odmah ispričati, jer nisam povjesničar umjetnosti i grada planirane izložbe ne spada ni u užu ni u širi okvir moje struke. Naprotiv, G. Oštrić (nediplomirani student arhitekture), koji je po zakonu imao zadaću da obavlja službu zaštite i nad umjetninama što su ih čuvale benediktinke, smještene u zgradi bivšeg glagoljaškog sjemeništa što ga je osnovao biskup Zmajević, nije odbio prijedlog. Razmišljajući malo kasnije, palo mi je na um da bih možda i ja mogao napisati nešto što bi, doduše neizravno, ali ipak konkretno, imalo veze s crkvenim umjetninama. Sjetio sam se, naime, da sam u legendi o našašću i prijenosu tijela sv. Krševana što ju je objavio Ć. Iveković¹ pročitao kako su Zadrani, prije ulaska svečevih ostataka, pred gradskim vratima darivali svecu razne dragocjenosti. A to su morali učiniti, jer su svečevi ostaci, dotle bez poteškoća prenošeni, odjednom postali tako teški da ih nikakva sila nije mogla pokrenuti. Tek kad su darivanja bila dovršena, sarkofag s njegovim tijelom mogla su i mala djeca nositi do cilja. Ovaj vid darivanja na neki se način uklapa u donacije uopće, na temelju kojih su nastale ove dragocjenosti.

Drugi razlog zbog kojeg sam se želio osvrnuti na legendu malo je poznat, a tiče se Mirmidonaca koji se spominju u navedenoj legendi. Kao klasičara, zanimalo me je da doznam odakle taj etnonim kod Zadra. Kasnije sam saznao da zastoj povorke prilikom prijenosa svečeva tijela predstavlja jednu od onih pojava koje su u takvim prilikama *loci comunes*. Što se tiče Mirmidonaca, izgubio sam hrabrost kad sam od prof. dr. Stjepana Antoljaka doznao da on o tom pitanju

¹ Ć. IVEKOVIĆ, *Crkva i samostan Sv. Krševana u Zadru, hrvatska zadužbina iz X stoljeća*, Djela JAZU 30., Zagreb 1931. Tražeći u Zadarskom arhivu eventualnu građu koju je Iveković ostavio nakon što je završio radove i obračunao troškove, nemalo smo se iznenadili: sve su to bile krpice papira, s namirama o isplati pojedinih radnika, za nabavku materijala, samo s ciframa, bez ovjere i sl. Nitko nije mogao ni posumnjati da je pravio nepotrebne troškove, ili pak da je otudio i najmanji dio svote dodijeljene mu za popravak crkve. Dovoljan je bio samo njegov potpis. Slično je bilo i odmah nakon drugog svjetskog rata. Svote što sam ih dobio od hrvatske vlade upotrijebio sam isključivo za popravak zadarskih crkava, a trošio sam ih ja skupa s tadašnjim prepozitom zadarske crkve, don Marijom Novakom.

ima još neke izvore. Za Mirmidonce sam doznao tek iz druge ruke, iz Šišićeva *Priručnika* izvora za hrvatsku povijest.² Drugoga, prije otkrića ovog iz zadarske legende, u stručnoj literaturi nije ni bilo. Zemlju *Marab* u kojoj su stanovali Mirmidonci tražio sam u pokrajini imenom Morav(ska), tj. smatrao sam da bi to bili izbjegli Metodijevi sljedbenici protjerani iz Moravske. Mnogo kasnije, S. Antoljak je objavio raspravicu u kojoj je, kako kaže, uspio konkretnije utvrditi tko su i odakle su došli Hrvati i Mirmidonci.³

U novije vrijeme, problematiku ovih Mirmidonaca obradio je R. Katičić u svome radu "Zadrani i Mirmidonci oko moći sv. Krševana".⁴ Ima tu niz pitanja koja su vrijedna i za tumačenja problematike kojoj smo posvetili ovaj naš skroman prilog.

Kao za historičara i antičkog arheologa, podaci iz legende o kojoj je riječ za mene mogu biti korisni često i onda kad je obavijena razigranom maštom, ako donosi podatke koji se odnose na općepoznate stvari, pogotovu kad se radi o opisima prirodnih stanja. Pišući stavak o starom kršćanstvu u Zadru, u svojoj sam knjizi *Zadar u starom vijeku*⁵ morao uzeti u obzir i ovu legendu. Nažalost, malo je toga što bi za tu svrhu bilo potrebno. Polje izvan grada u koje je otišla neka žena da bere zelje nazvano *campus* uz gradsko naselje, ima posve jasno značenje: to je teren koji počinje odmah od gradskih bedema, ono što Pažani zovu "van grada", po čemu Srbi (valjda pod ruskim utjecajem) upotrebljavaju za "vani" izraz "spolja", "spoljnji" (hrv. "vanjski") itd. Citirat ću odgovarajući tekst iz svoje povijesti Zadra:

"Mozda se blijeda aluzija na takve starokršćanske cemeterijalne komplekse sačuvala u lokalnoj legendi o našašću i translaciji tijela sv. Krševana. Tu se pripovijeda kako je neka žena pošla iz grada da bere zelje, tamo gdje se nalaze *marmora sanctorum*, i tu otkrila svečev grob, koji je zatim svečano prenesen u grad. Priča nema nikakve historijske podloge, jer se svečev grob nikada nije nalazio u Zadru, a njegov kult, kako se zna, došao je iz akvilejsko-gradeškog kruga".⁶ Zrno istine malazimo u podatku, da su se u tom užem dijelu zadarskog polja nalazila ona *marmora sanctorum*. To indicira na postojanje kršćanske nekropole (ili samo jednog njezinog dijela). Nju naravno ne smijemo shvatiti tako da su tu bili pokopani samo sveci, mučenici i sl., već da je to mjesto po svojoj namjeni sveto, za Rimljane *locus religiosus*. Stoga se grobišta nazivaju na talijanskom jeziku "camposanto" (u nekih dalmatinskih čakavaca "kampošanat"). Konkretni podatak bi mogao biti postojanje i smještaj Obrovca (A Bravizzo u dokumentima), uz morsku obalu. Obrovac takva smještaja nije poznat.

² F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora hrvatske historije* I. Zagreb 1914. str. 225.

³ S. ANTOLJAK, Još nešto o Cruvatis et Mirmidonibus. *Godišen zbornik na Filozofskiot fakultet na Univerzitetot vo Skopje*, 1967. str. 141-151.

⁴ R. KATIČIĆ, Zadrani i Mirmidonci oko moći Sv. Krševana, u: *Uz početke hrvatskih početaka, Filološke studije o našem najranijem srednjovjekovlju*, Split 1993. str. 141-151.

⁵ M. SUIĆ, *Zadar u starom vijeku*. Zadar 1981. str. 332.

⁶ V. BRUNELLI, *Storia della città di Zara dalle origini al MCCCCIX*, Venecija 1915; M. SUIĆ, *sp. dj.*, str. 327 s.

Moguće je da je postojao još koji drugi, neregistriran u izvorima, jer se radi o konfiguraciji terena koji je vrlo povoljan za naselja s takvim imenom. Lako može zvesti podatak iz legende, da se *locus*, mjesto gdje je nađen sarkofag s moćima sv. Krševana, zvao *ladera Vetula* (*ubi ladera vetula vocabatur*). Katičić je ispravno pokazao da se to ime ne može odnositi na Biograd na moru (*Alba maris*), jer se nalazi daleko od mjesta zbivanja iz legende.⁷ Točno je da s time Biograd ne može imati veze, ali ne zbog faktora prostora, već zbog faktora vremena. Biograd je, naime, stekao talijansko ime Zara Vecchia tek nakon što su se u Zadar vratile izbjeglice za vrijeme četvrte križarske vojne, nakon odlaska križara. Radi se o usporedbi kvalitete a ne vremena. Još uvijek cvatući Zadar, svojim ruhom i izgledom nesumnjivo je izgledao kao "nov" u odnosu na Biograd iz tog vremena. Stari drevni, zapušteni, neuredan, pretežno stočarski dio Zadra nalazio se na krajnjoj periferiji gradskog teritorija, onog što se do danas sačuvalo s imenom Zadarski Stani (postoje i Ninski i mnogi drugi), talijanski "casali", kako pokazuje naziv riječke Kozale. To je bio zapušteni periferijski dio grada, s trošnim primitivnim nastambama, s neugodnim mirisima i sl. U starom rimskom zakonodavstvu to su bila *tuguria*, kojima zakon zabranjuje da se imenuju rječju *villa*. Za stanovnike to su bila *domicilia rusticorum sordida* ("prljava seoska boravišta"). Autor legende je nesumnjivo znao za postojanje ovog naselja uz gradsku periferiju, na kojoj, uzeto zajedno, počinju suburbij, nekropole i ruralni gospodarski centar. Ukratko: ovi podaci kao cjelina u vezi s događajima iz legende pokazuju razumljivo jedinstvo vremena i mjesta.

Što se tiče akvilejsko-gradeškog podrijetla moći sv. Krševana, valja naglasiti da su mnogi gradovi antičke Dalmacije održavali tijesne veze s Akvilejom, koja je bila i središte iliričkog portorija. Posebno to vrijedi za Salonu, a i za Zadar, u kome se, primjerice, susreće jedna pripadnica ugledne rimske obitelji (*Cossutia*) koja je obavljala čast svećenice u kultu carice Faustine u Akvileji i u Zadru. I u ranijoj antici mnoge su rimske ili italske familije koje se susreću u Zadru podrijetlom iz akvilejskog kruga. Moći sv. Krševana vjerojatno su dospjele u Zadar nakon rascijepa prvobitne akvilejske patrijarhije (po legendi, to bi bilo 649. godine). Zadar je nesumnjivo očuvao stare veze s onom kojoj je središte bilo u Gradu, u vlasti Bizanta, pod koju su potpadali i svi biskupi Istre. Oni su bili u sklopu Ravenatskog egzarhata, dok Dalmacija to nije bila.⁸ No i dalmatinski su biskupi, kao i istarski, bili pristalice hereze triju kapitula. U lokalnom krugu očituje se nastojanje da se sv. Krševan prihvati kao "autoktoni" mučenik, jer zadarska crkva, koliko se zna, nije naslijedila kult vlastitih martira (kojih je nesumnjivo bilo). Titular gradske katedrale do uspostave kulta sv. Anastazije, srijemske mučenice čije je moći iz Carigrada donio zadarski biskup Donat početkom 9. st., bio je sv. Petar. Svi zemni ostaci te mučenice bili su pohranjeni u manjoj kapsi koja se do danas očuvala,

⁷ R. KATIČIĆ. *sp. dj.*, str. 199.

⁸ M. SUIĆ. *sp. dj.*, str. 328; J. POSEDEL. Zadarski žrtvenik carice Faustine. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* LIII, Split 1952, str. 163 d. Usp. i I. GOLDSTEIN. *Bizant na Jadranu*, Zagreb 1992, str. 9 i passim.

kakvu je Donat s lakoćom mogao prenijeti iz Carigrada u Zadar. S ostacima sv. Krševana je nešto posve drugo. Po legendi, njegovo se tijelo sačuvalo čitavo i bilo položeno i sarkofag smješten među ostala *marmora* u zadarskom polju. Takav je prenesen u grad. Da je za Zadranane svečev *corpus* bio čitav, vidi se iz činjenice da su mu divlji monasi ukrali "čudesnu ruku" i ponijeli je susjednim Mirmidoncima. O daljnjoj sudbini relikvija legenda ništa ne govori.

Legenda o sv. Krševanu, kako se čini, malo je mlada od one o martiriju sv. Stošije.⁹ To se vidi iz težnje da se martirij Krševanov nekako poveže s Anastazijinim. Inače, razlike su znatne: u naraciji, izrazima, stilu, sintaksi i rječniku: Stošijino žiće u znatnoj se mjeri može smatrati "pučkim", dok je tekst o Krševanu vidljivo djelo jednog "učenog" autora, odnosno redaktora. Čak, čini se, donekle opterećeno pragmatikom: iz izlaganja se diskretno već pojavljuje veličina budućeg zadarskog patrona, gradskog gonfalonjera pod čijim su se barjakom Zadranjani borili protiv Venecije i drugih neprijatelja. On je čuvar slobode i autonomije Zadra, ne umanjujući time rang ostalih dvaju svetaca zaštitnika: sv. Stošije i sv. Šimuna.

Naš je glavni zadatak da u ovom traktatu ukratko razjasnimo zašto se stanovnici okolice Zadra u legendi zovu Mirmidonci. Odmah ovdje možemo utvrditi: to nije ponavljanje stereotipa po kome se pojedini narodi, barbari, odlikuju nekim vrlinama koje civilizirani nemaju, onako kao što piše Tacit o Germanima, ili npr. autor podataka iz Pseudo Skimnove Periegeze, po kojem su barbari Iliri "gostoljubivi, bogobojažni, vole živjeti u zajednicama" i sl.¹⁰ Ali isto tako ni u pejorativnom smislu, kao suprotnost kulturnoga grada (ovdje Zadara) prema barbarskom selu, odnosno vjekovna suprotnost grad - selo. Ovdje to Mirmidonci nisu: to je čestiti puk u odnosu na fratre kradljivce i kao takvi se i ponašaju. Zašto su nazvani Mirmidoncima? Prije nego stignemo do podatka koji će nas bez većih poteškoća dovesti do traženog odgovora, potrebno je kazati nekoliko riječi o prošlosti samostana Sv. Krševana u Zadru, prije pojave Krševanova kulta.

C. F. Bianchi u svome djelu *Zara christiana*¹¹ donosi podatak da je u Zadru, prije benediktinaca i, naravno, titulara sv. Krševana, postojao samostan "egipatskih monaha" s titularom Sv. Antunom. Moramo vjerovati tom vrijednom i poštenom historiku-autodidaktu, jer on uvijek vjerno prenosi podatke iz izvora na koje nailazi. To njegovo poštenje možemo konkretno potvrditi: gotovo je čitavo naše osnovno znanje o zadarskom arheološkom podzemlju uglavnom pravilno registri-

⁹ Legendu o Sv. Stošiji usp. u V. BRUNELLI, *sp. dj.*, str. 185 d.; M. SUIĆ, *sp. dj.*, str. 327, bilj. 29. "Te legende imaju više kulturno historijsku vrijednost za poznavanje vremena u kojemu su nastale, a veoma malo za poznavanje prilika u Zadru u vrijeme kad je bila dogovotovljena posljednja redakcija."

¹⁰ M. SUIĆ, Nekoliko etnoloških podataka o antičkim Ilirima u djelima grčkih i rimskih pisaca u antičko doba, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, Posebna izdanja ANUBiH* knjiga V, Sarajevo 1967, str. 99-110.

¹¹ C.F. BIANCHI, *Zara christiana* I, Zadar 1908, str. 314 d. Usp. i njegovo djelo *Fasti di Zara*, 291-198.

rano i protumačeno u Bianchijevim djelima. Sondiranjem i kopanjem na raznim mjestima u porušenom gradu, susretali smo ostatke što ih je on prije nas vidio, pa nam je na taj način dobro poslužio i kao vodič po zadarskom podzemlju, a time ujedno kao podloga u izradi projekta o sistematskim arheološkim istraživanjima na zadarskom poluotoku.¹² Koji su to monasi bili? I. Ostojić, autor djela o benedik-tincima u Hrvatskoj, imao je potpuno pravo kad je napisao:¹³

“Ne smije se također isključiti mogućnost, da je monaštvo Dal-macije od VII. do druge polovice X. stoljeća, samo nastavak onoga predbenidktinskog monaštva, koje je bilo do VII. stoljeća tako rašireno po Dalmaciji”.

Kao orijentacija neka nam posluži njegova kronologija (to je, dakako, opća kronologija za čitavo Carstvo): monasi sv. Antuna opata pojavljuju se 251.-356.; sv. Bazilija 329.-379.; sv. Pahomija 356.; sv. Atanazija (prešao u Rim) oko 340.¹⁴ Opće je mišljenje da bazilijanskih cenobija u zapadnom dijelu rimske države nije bilo. Velika se uloga mora pripisati sv. Atanaziju u širenju monaštva, posebno pri opredijeljenju dugovječnog monaha sv. Antonija.¹⁵ Ovaj je pak bio inspirator osni-vaču posebnog monaškog reda na zapadu, sv. Pahomiju, nepismenom bivšem vojniku koji uopće nije znao latinski i čije je regule s grčkoga preveo naš sv. Jeronim. Možda i zbog ove činjenice nastalo je vjerovanje da je većina monaških cenobija na tlu Italije djelovala po regulama sv. Pahomija. To bi možda moglo vrijediti i za područje Is-tre. Ta se teza međutim u novije vrijeme odbacuje. A što se tiče Dal-macije i Zadra, valja u prvom redu pomišljati na sv. Antonija.¹⁶ Koliko nam je poznato, sačuvala su se njegova imena na nekim po-dručjima Dalmacije, posebno na otoku Pagu (Časka - stara *Cissa*, gdje je došlo do kontaminacije sa sv. Antunom Padovanskim), u Novalji i u Časkoj na otoku Pagu, na otoku Maunu gdje se do danas nalaze (neistraženi) ostaci cenobija, i napokon u (novom) gradu Pagu, gdje je i čitava jedna gradska četvrt (uz Sv. Franju, Veliku Gospu, Sve svete) nazvana njegovim imenom. (Da li je pri tome stočarska privreda igrala neku ulogu?) Još za života sv. Jeronima spominju se samostani na

¹² Usp. M. SUIĆ, Predstavka upućena Jugoslavenskoj Akademiji znanosti i umjetnosti 1948. godine o poduzimanju arheoloških istraživanja u Zadru, *Diadora* 5, 1970, str. 233 d. M. Abramić, kojega smo u ovoj pretstavci predložili da u ime Akademije kao tada naš vrhunski stručnjak, nadzire istraživanje, dao je pretstavci veoma visoku ocjenu znanstvenog rada. Naravno, zahvaljujući upravo Bianchiju.

¹³ V. I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj* II, Split 1964, str. 39.

¹⁴ Usp. A. DEMANT, Die Spätantike, u: *Römische Geschichte von Diokletian bis Justinian, 284 - 565 n. Chr.*, München 1989, III/6 sv. *Handbuch der Altertumswissenschaft*, pogl. 6: Die Religion d), Asketen und Sektierer, str. 455 d. Navodno, Pahomijeve regule su utjecale na one Sv. Bazilija i Sv. Benedikta, str. 457.

¹⁵ Općenito o Sv. Antunu pustinjaku A. BADURINA, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 1979, str. 118 d. O Sv. Atanaziju pustinjaku, potom aleksandrijskom patrijarhu, str. 134.

¹⁶ Prvenstveno na njega misli BIANCHI, *sp. dj.*, str. 314 d. Usp. I. OSTOJIĆ, *sp. dj.*, str. 39, gdje piše: “da je taj samostan do dolaska tijela Sv. Krševana nosio ime Sv. Antuna opata, i da su u istom samostanu ispočetka živjeli egipatski monasi ...”.

Kvarnerskim otocima (tada je, naravno, to još uvijek bila Dalmacija), pa ih Jeronim s pravom naziva *insulae Dalmatiae*, kao npr. u spisu protiv Rufina. Te je samostane osnovao jedan veleposjednik, Jeronimov susjed, kome su Zapadni Goti uništili imanje i pobili obitelj i ljudstvo. Uz sljedbenike sv. Antonija, na tlu Dalmacije možemo očekivati i cenobije sv. Pavla koji je neko vrijeme bio Antonijev pratilac. Školjić ispred mjesta Preko kod Zadra bio je prije franjevac trećoredaca posvećen sv. Pavlu. Istom će redu trebati pripisati i Povelja na otoku Braču. Uz veliku baziliku tu je i cenobij u luci koji se smatra jednom vilom rustikom. To bi bila *coenobia Paulia*, dok bi Poveljana na otoku Pagu svojim imenom mogla biti i *praedia Pauliana* (po vlasniku imanja, ali isto tako po titularu jednog prvobitnog samostana). Ukratko, ako želimo odgovoriti kojeg su reda bili zadarski predbenediktinci, mislim da ćemo morati u prvom redu birati sv. Antonija, a onda i sv. Pavla.¹⁷ U svakom slučaju, kontinuitet monaštva u Zadru ide podruku s općim kulturno-etničkim kontinuitetom, u gradu koji je unatoč nevoljama uspio na prijelazu iz antike u srednji vijek sačuvati mnoge tekovine antičke civilizacije. Zahvaljujući tome benediktinci su u Zadru zapravo nasljednici ne samo jednog monaškog reda, nego i bogatog kulturnog i civilizacijskog patrimonija, u koji možemo uvrstiti i poznavanje grčkog jezika i uopće antičkih starina. Postoje izravni dokazi da su u svojim latinskim dokumentima uvrštavali i upotrebljavali grčke riječi. Oni su, dakle, mogli dobro znati sve o grčkim Mirmidoncima, pogotovo sve na temelju čega je moglo doći do metafore toga imena. Ali u isto vrijeme znali su i hrvatski jezik koji je dao podlogu pojavi te metafore. Kolikogod poznavali društvene i kulturne pojave u ranom srednjem vijeku na našim obalama, teško ćemo naći takvog centra od kojega bi mogla krenuti asocijacija o kojoj ovdje raspravljamo. Dobro je to znati osobito kada tu gradu koristimo kao povijesni izvor.

Ne ulazeći bez velike potrebe u labirint etimoloških kombinacija sa zvjezdicama, bit će dovoljno da se ograničimo na sredstva koja smije upotrebljavati historik i klasični filolog. Umjesto etimološkim rječnicima, poslužiti ćemo se našim kritičkim rječnicima: Sencovim (grčkim) i Divkovićem (latinskim). Divković¹⁸ navodi:

“*Myrmidones, -um, m.* (Μυρμιδόνες), Mirmidonci, pleme tesalsko pod Ahilovim gospodstvom, po priči iz Egejske starine, gdje ih je Jupiter na molbu Eneida od mrava pretvorio u ljude. Verg., Ovid.”.

Sencov grčki rječnik donosi:¹⁹

“Μυρμιδόνες, οί, ahejsko pleme u tesalskoj Ftiotidi, kojim je vladao Ahilej, s glavnim gradovima Ftijom i Heladom. Kažu, da su na Eneidove molbe postali od mravi”.

¹⁷ Ipak valja upozoriti, da se Pavlini češće susreću u našim panonskim regljama. Vjerojatno je ostatak ranog monaštva i Sv. Pavao u Stridonama, u rodnom kraju Sv. Jeronima. Možda i onaj u Novigradu.

¹⁸ Usp. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. VII izd. (reprint), Zagreb 1900, str. 679 s.v.

¹⁹ S. SENC. *Grčko-hrvatski rječnik za škole*. III izd. (reprint), Zagreb 1900, str. 622 s.v.

Za nas su važne i dvije u grčkom rječniku susjedne natuknice: *μυρμηξ* - "mrav" i *μυρμηκια* - "mravinjak". Na Krimu je postojao i grad imenom *Myrmekia* (danas Mirmeki). Posve je, dakle, pouzdana i uvjerljiva etimologija po kojoj su Mirmidonci po značenju u vezi s mravima. Kao što su to uradili Grci, i mi bismo zemlju u kojoj su živjeli mogli nazvati "Mravinjak", "Mravinac". Po značenju to ima vezu s imenom naselja Mravinci nedaleko od Splita. Po legendi, zemlja Mirmidonaca je u tijesnom susjedstvu grada Zadra, tamo gdje završavaju međe zadarskog teritorija u zaleđu. A to je zaleđe, nakon doseljenja Hrvata, predstavljalo tek zametke zadarske srednjovjekovne astareje. Da ne bi bilo zabune, to je samo djelić antičkog agera, onaj na kome se protezala centurijacija.²⁰ Kako sam na drugom mjestu pokazao, ne stoji tvrdnja u Kronici Tome Arhidakona da su Splićani tražili od Bizanta i dobili salonitanski ager kakav je bio u starini. To nije točno ne samo kad je riječ o salonitanskom ageru, nego i o onom zadarskom, rauzijskom i drugom. U doba kada se navodno odvijaju događaji opisani u legendi o sv. Krševanu, teritorij Zadra prostirao se na uskom području, na zapadu omeđenom Diklom, na istoku Bibinjem (*Vibianum*, u srednjem vijeku *Bibanum*) a na sjevernoj strani grebenom Babin Dub (tal. *Madonna del rovere*).²¹ Tek će kasnije Zadar postupno stjecati nove površine, do svog srednjovjekovnog i kasnijeg distrikta koji je bio daleko prostraniji od nekadašnjeg jadertinskog kolonijskog agera.²² Propašću Salone, ogroman ager salonitanske kolonije došao je u hrvatske ruke. *Aspalathos*, nasljednik Salone, posjedovao je tek teren od morske obale do Dujmovače u zaleđu. Nije točno ono što je o tome pisala naša starija historiografija, da je hrvatski državni teritorij sezao sve tik do bedema Splita i Zadra, kako sam na drugom mjestu utvrdio. Najbliža gradska okolica bila je teritorij Zadra, Splita, Trogira, a isto tako i Dubrovnika koji se smatrao nasljednikom starog Epidaura. No, što se tiče pučanstva na tim prigradskim terenima, ono je ubrzo pretežno postalo hrvatsko. Hrvati su obrađivali terene kojih su vlasnici bili splitski građani. Većinom su to bili koloni. Mnogi od tih prigradskih žitelja primili su kršćanstvo iz romanskih gradova, mnogo prije nego što su Hrvati "službeno" bili pokršteni. To je prostor na kojemu je postojala hrvatsko-romanska simbioza koja se odrazila na mnogim poljima, a posebno u toponomastici.

Logično je da u našoj legendi ima tu i tamo anakronizama, iako se njezin sastavljač, monah nesumnjivo kulturnan i obrazovan re-

²⁰ M. SUIĆ, Ostaci limitacije naših primorskih gradova u ranom srednjem vijeku, *Starohrvatska prosvjeta* III ser. 5, Zagreb 1956, str. 7 d.

²¹ Talijani su zvali ovo mjesto *Madonna del rovere*. Taj je naziv relativno recentniji: naziv "madonna" za Bogorodicu pojavio se tek u srednjem vijeku i propagiralo ga je viteštvo (*Unsere Frau, Notre Dame*). Kako je glasio stariji (romanski?) naziv ne znamo. Naš Babin Dub je nesumnjivo stariji. Prema tome i ovdje treba zaključiti da su Romani, a posebno Talijani, ponekad tvorili semantičke kalke od hrvatskog jezika. Tu je odmah i "Zeleni rast".

²² Iz legende se razabire, da je granica zadarske astareje bila na crti spomenutog Babin-duba. Tu je počinjala zemlja Marab kako donosi legenda. Za blizinu između zadarskog teritorija i zemlje Mirmidonaca pledira i KATIČIĆ, *sp. dj.*, str. 196.

dovnik, nastojao uživjeti u situaciju kakva je bila u stara vremena, o čemu se i u samostanu sačuvala uspomena. Ovdje je važno utvrditi da navodna povorka, formirana prilikom vraćanja Krševanove ruke u Zadar, nije morala biti tako brojna i velika: od granice zadarsko-mirmidonske udaljenost je bila tek nekoliko stotina metara. Što se toga tiče, legenda je bila za svakoga veoma uvjerljiva. Po tome možemo zaključiti da je zemlja Mirmidonaca bila veoma prostrana i da se skoro doticala zadarskog predgrada. Dakako da time ne odbacujemo Katičićevu rekonstrukciju društvene, političke i vjerske situacije u kojoj se pojavljuju gradski biskup i etnički, a s njime i politički arhonti koji djeluju u njihovu glavnom mjestu. A to bi bio Nin, već tada istaknuti centar u budućoj hrvatskoj državi.²³ Dakako, druga je stvar postanak i kompetencije ninskoga biskupa toga vremena u odnosu prema zadarskom. Zadarski još uvijek čuva karakter gradskog biskupa i njegove se kompetencije pružaju unutar zadarskog područja. Sva ostala hrvatska područja pod kompetencijom su "biskupa Hrvata" (*episcopus Croatorum*), pa i tada kad je odlukom splitskih sinoda (925., 928.) sjedište tog biskupa bilo preneseno u Skradin. Zadar nije automatski preuzeo teritorij Nina, odnosno Nin nije sa svojim područjem odmah bio inkorporiran u zadarsku biskupiju. S biskupom odlazi i hrvatska etnarhija iz Nina. No, ne smijemo smetnuti s uma da autor legende, iako govori *ex eventu*, navodi često i fiksne prilike kakve su bile za njegova vremena, a ne u vrijeme kad još nije bilo biskupa ni hrvatskog etničkog arhonta.

Odakle mirmidonsko ime stanovnicima zadarskog (a i ninskog) zaleda? Uvjerljivo je da je taj epitet nadjenuo tim stanovnicima sjeverne Dalmacije čovjek (odnosno sredina) koji je, kako je navedeno, dobro poznao grčku mitologiju s jedne strane, a s druge i mnoge činjenice koje sugeriraju i opravdavaju takav nadimak. Ukratko, mirmidonsko se ime začelo u Zadru, u redovima monaha samostana Sv. Krševana, koji su dobro poznavali i ljude i prirodne uvjete terena. Ali najvažnije je od svega da se začetnik tog nadimka, koji sam po sebi ne mora imati pejorativno značenje samo zato što predstavlja asocijaciju na mrave, dobro sjetio baš antičkih mravljana. Zašto mravi? Naše je mišljenje da je autor morao znati za naziv Zemunik, koji pokriva velik dio zadarskog zaleda. On je sigurno znao i to da "zemunik" potječe od riječi "zemlja", a da od te iste riječi potječe i naziv "zemunica" - vrst nastambe iskopane u zemlji. Zemuničani su stanovnici tih ravničarskih terena, na kojima su stanovnici ne samo gradili zemljana utvrđenja (usp. Zemun u Srijemu), već i svoje nastambe, po čemu se nekako sama od sebe pojavljuje veza s Mirmidoncima iz grčkog mita koji se, opet po značenju, izjednačuju s mravima, kako smo vidjeli u citiranim rječnicima. Ljudi koji kopaju jame za stanovanje slični su mravima, pa

²³ Svijest o značenju gradskog episkopa dugo su čuvali gradovi koji su živjeli u neprekidnom kontinuitetu iz antike. Npr. salonitanski biskup, koji je bio i metropolit provincije Dalmacije, u aktima salonitanskih sinoda iz 530. i 533. god. potpisuje se kao *episcopus salonitanus*, a 533. *salonitanae urbis episcopus*. Zadarski je *episcopus jadertinae ecclesie*. Usp. F. ŠIŠIĆ. *Priručnik izvora hrvatske historije* I, Zagreb 1914, str. 160. Usp. D. FARLATI, *Illyricum sacrum* II, Venecija 1779, str. 200.

bi za ime stanovnika Zemunika isto tako dobro pristajala hrvatska metafora Mravinci. Ne bi bilo čudno da je monasima Sv. Krševana, pa i mnogim drugima, pojava zemunica djelovala bizarno, pogotovo u geografskim sredinama gdje ima dosta kamena i drveta za gradnju nastambi. Međutim, u tom su pogledu na prostorima od Zadra-Zemunika do Nina uvjeti za zidanje kamenih kuća bili znatno teži, a kopanje zemunica mnogo jednostavnije i jeftinije. Ponekad su zemunice samo privremenog karaktera, do izgradnje solidnijih i trajnijih stambenih objekata. Ali zemunica je bilo, pa je bilo moguće da se u učenim krugovima zadarskih monaha kreira jedan naslov, koji se svojim značenjem lijepo naslanja na hrvatski naziv Zemunik - sastavljen od "podzemnih jama" - "mravinjak". To znači da plediramo za prioritet hrvatskog naziva od kojega je načinjena metafora.²⁴

Arheološka znanost poznaje velik broj primjeraka i tipova nastambi, od dalekih prethistorijskih vremena pa do novijih, od kojih neki zaslužuju posebnu pažnju, najviše zbog svojih osobitosti, kao što su to npr. sojeničke nastambe i naselja. Zemunice su u još manjoj mjeri obrađene, iz jednostavnog razloga što se rjeđe susreću. Ipak ćemo se osvrnuti na neke primjere iz dalje i bliže predslavenske i slavenske prošlosti, iz pradomovine pa dalje kroz antiku do srednjeg vijeka, posebno iz naše zemlje.

Neće biti naodmet osvrnuti se ukratko na neke kulturne pojave koje sežu u daleku prošlost hrvatskih zemalja, kao i onih slavenskih, od pradomovine pa dalje, da bismo napokon ograničili naša razmatranja u užem teritorijalnom i vremenskom okviru iz našeg ranog srednjeg vijeka.

Radi se o nastambama tipa zemunica, u pradavno doba zajedno s telovima, počevši od najstarijih neolitičkih kultura, kao što su starčevačka, vinčanska, sopotsko-lengyelska, badenska, te od eneolitika s poznatim lokalitetom Vučedol.²⁵ Daleko su ti problemi od epoha kojima sam se bavio, pa ovdje mogu samo pokušati iznijeti neke najvažnije podatke za koje mi se čini da bi mogli biti korisni. Radi se o

²⁴ Neoboriva je činjenica, da je ime ove populacije uzeto iz antičkog kulturnog kruga, odnosno kruga koji je naslijedio tekovine klasičke civilizacije, a s time i mitologije. Boljeg ambijenta kao izvorišta ove priče ne vidim do li samostan Sv. Krševana. Što je najvažnije, još u vrijeme konačne redakcije legende, monasi su znali grčki i s njime se služili, kako pokazuju u spisima svoga kartulara. R. KATIČIĆ je iznio nekoliko primjera grčkoga jezika (*sp. dj.*, str. 193). Ja bih spomenuo samo jedan primjer, uzet iz samostanskog kartulara što ga je objavio V. Novak. Na jednom mjestu tekst glasi "*hypostigmata sanctitatis*", grčko-latinski hibrid sa značenjem "podloga svetosti". Novak je to preveo sa "Svetost uresna". G. Praga, dobar stručnjak, no cinik i iredentista, koji je uzeo pod nož Novakovu radnju, kad spominje autora upotrebljava uvijek naslov "La sua svetost uresna".

²⁵ Ovdje moram zahvaliti kolegi A. Durmanu, koji mi je ustupio jedan svoj rukopis, posebnog stila i sadržaja ("Psihologija naseljavanja telova"), gdje je prikazao telove sa zemljanim nastambama, na Istoku, u istočnom Podunavlju i u našem panonskom prostoru. Njegovi zaključci, kao i historijat istraživanja bili bi od izvanredne vrijednosti, posebno za arheologe istraživače kasnijih epoha. Od velike je koristi Durmanov pregled rezultata naših stručnjaka.

rezultatima S. Dimitrijevića, A. Durmana, K. Minichreiter,²⁶ samo ćemo spomenuti rezultate poljskih istraživanja, od pradomovine Slavena pa do u predrimsko doba.²⁷ Za rani srednji vijek konzultirao sam rezultate istraživanja I. Čremošnik, lokalitet Batković kod Bijeljine zvan "Jazbine".²⁸ Susretljivošću kolege A. Durmana došao sam do jednog znanstveno vrijednog elaborata o telovima i zemunicama na telovima.²⁹ Na temelju informacija iz djela spomenutih stručnjaka, uspio sam, držim, saznati mnogo toga što se odnosi na materiju telova i zemunica na širim panonskim prostorima, u nadi da će možda to biti korisno za istraživanje istih fenomena na našem primorskom pojasu, o čemu dosad, koliko znam, nemamo još uvijek odgovarajuće literature. Pa ipak, zemunica je bilo i na ovom području naše zemlje, dakako na prostorima gdje je to bilo moguće, gdje su to dopuštali prirodni uvjeti. Kao paradigma za istraživanje neka nam posluže rezultati postignuti u europskom prostoru i na istoku, kako bismo i za ovaj dio naše zemlje mogli utvrditi da je telova i zemunica bilo (mi ćemo, nadam se, skromni doprinos i poticaj istraživanju dati u ovome radu).³⁰ Trebalo bi raspolagati odgovorima na mnoga pitanja, počevši od terminologije, do topografije, morfologije, tehnologije, kronologije itd., na temelju čega bismo i mi za naš primorski pojas mogli izvesti zaključak o životu naših prastanovnika, o njihovu društvenom uređenju, o privredi uopće, kao i o problemu iz sfere duhovne kulture, posebno kultova i sl. Literatura koja o tome postoji za ogromne panonske prostore može djelovati vrlo inspirativno, pogotovo kad saznamo da je npr. u starijem

²⁶ Od mladih za nas je veoma korisna studija iz pera kolegice K. MINICHREITER, *Starčevačka kultura u Sjevernoj Hrvatskoj*, Zagreb, 1992, posebno poglavlje: "Naselja Starčevačke kulture", str. 37-38, i Situacioni plan zemunica u Pepelanama.

²⁷ Susretljivošću dr. Ž. Tomičića omogućeno mi je proučiti djelo u kome se razmatra problem zemunica u Slavena, u pradomovini i dalje: Michal PARCZEWSKI, *Die Anfängen der Frühslawischen Kultur in Polen*, u izdanju *Veröffentlichungen der Österreichischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte*, Band XVII, Wien, 1993, str. 96-105, s lokalitetima koji sežu u najstariju fazu poljskog ranog srednjeg vijeka, s iscrpnom topografijom, kronologijom i tipologijom, s osobito raznolikom morfologijom, koje postupno zrače uz potporu pisanih izvora gdje ih ima, posebno Prokopija, Mauricija i dr., s grafičkim ilustracijama, s bogatom bibliografijom, čak s ekološkim problemima.

²⁸ Irma ČREMOŠNIK, Ranoslavensko naselje J a z b i n e u Batkoviću kod Bijeljine, *Godišnjak Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine* knj. XV, Centar za balkanološka ispitivanja knj. 13, Sarajevo 1977, str. 227-308, s bogatim ilustracijama, s osvrtom na starije (prehistorijske i kasnije) kulture na tom nalazištu, s relacijama koje sežu do prostorno udaljenijih kultura.

²⁹ Usp. bilj. 25.

³⁰ Promatrajući teren sjeverno od današnjeg Nina, između tjemena Miljašića Jaruge ("Ričina") i močvare, u koji se uklapa i u svoje vrijeme istraživani tumul "Meterize" i kad je utvrđeno da on uopće nije sepulkralnog karaktera (možda sakralnog?), u vrijeme dužih istraživanja opazio sam, da u nekim momentima povoljnog osvjetljenja taj teren stječe odlike jednog tela, što bi se moglo dokazati (ili pobiti) dobrim zračnim snimkama ...

neolitiku utvrđen samo jedan tip nastambe - onaj u zemunicama.³¹ Nije li tako moglo biti i na ravničarskim područjima u primorju, npr. u Ravnim kotarima, ili u južnom porječju Neretve?

Vratimo se istraživanjima dr. I. Čremošnik. Sve otkrivene objekte ona svrstava u dvije skupine: stambene građevine i radionice s pećima. Od jama koje su domaćinstvu služile kao ostava dosad je nađena samo jedna. Ukopane nastambe datiraju se u polovicu 7. st. poslije Krista do oko polovice 9. st. Vrlo su dobrodošle komparacije s nastambama te kategorije s područja donjeg Dona. Vrijedna su opažanja koja se odnose na morfologiju poluzemunica i zemunica (četverokutne, ovalne, elipsoidne, kružne), a iza svih tih kulturnih pojava stoje njihovi nositelji s određenim socijalno-ekonomskim odlikama (nomadi-stočari, zemljoradnici). Kao smjernice za daljnja istraživanja, uz tipološke i konstruktivne odlike, valja uzeti u obzir i namjenu koju su imale pojedine ukopane zemunice: za ostavu hrane, za radionice s pećima i dr. Kako je razumljivo, autorica nije mogla u tim istraživanjima tražiti suvremene veze, analogije i primjere iz ranog srednjeg vijeka, jer takvih istraživanja u nas prije njezinih jedva da je i bilo. Sve te odlike važne su za otkrivanje društvenih struktura, za privredu i organizaciju života i proizvodnje ne samo keramičkih predmeta, nego isto tako i metalnih, posebno željeznih. Više smo pažnje posvetili tim otkrićima iz našeg srednjeg vijeka, da bismo se, barem približno, u pojedinim problemima mogli nadahnuti tim konkretnim nalazima. Ako toponim Jazbine izravno indicira na postojanje "jama" za ljudski boravak, tako isto bismo i za toponim Zemunik tumačili da je u vezi ne samo s eventualnim zemljanim utvrđenjima, nego i s nastambama ukopanim u zemlju. Uz taj naziv, mogli bismo i toponim "Jam(i)ne" u Vrsima³² kod Nina također tumačiti na taj način.

Zaokupljeni tim razmišljanjima, već odavno smo izgradili jednu (zasad vrlo opreznu) pretpostavku da naša znanost nije adekvatno protumačila postanje imena naših starohrvatskih plemića Jamometića koji se susreću prvi put u tzv. *Pacta conventa*, odnosno u dokumentu *Qualiter* kako predlaže M. Barada (a drugi i na druge načine). Naš zaslužni vrhunski istraživač na polju lingvistike, a posebno toponomastike, P. Skok, postanje tog imena tumači kao složenicu (što ono zaista i jest) od riječi "jama" i glagola "mesti".³³ Ti bi, po Skoku, bili siromašni plemići kojima zalihe nisu bile dovoljne da prežive od žetve do žetve, pa su morali biti vrlo štedljivi i dobro pomesti jame ("trapove") u kojima su čuvali hranu. Po značenju njihov nadimak Jamometi

³¹ Usp. K. MINICHREITER, *sp. dj.*, str. 38: "U sjevernoj Hrvatskoj starčevačke su nastambe bile isključivo zemunice."

³² Za ovaj toponim citiram Š. BATOVIĆA, Kosa kod Mula. Vrsi prahistorijsko groblje, *Arheološki pregled*, 15, Beograd 1973, str. 31; *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, IV, Bronzано doba, Kasno brončano doba na istočnojadranskom primorju, Sarajevo 1983, str. 277; Iz ranog željeznog doba Liburnije, *Diadora*, 1, Zadar 1960, str. 44-47; Zemljopisni i kulturno-povijesni pregled Vrsi, *Zadarska smotra*, 6, Zadar 1993, str. 218-219.

³³ Usp. V. NOVAK - P. SKOK, *Supetarski kartular (Iura Sancti Petri de Gomat)*, Djela JAZU, Zagreb 1952.

odgovarao bi imenu jednog drugog hrvatskog plemena - Lačnića, koje Skok dovodi u vezu sa starim hrvatskim pridjevom "lačan" - gladan, koji je još uvijek u upotrebi u sjeverozapadnim primorskim krajevima, na kopnu i na otocima. Ne zbog toga što bismo se stidjeli da su naši najstariji plemići "gladnuši", već čisto iz znanstvenih pobuda predložili bismo da se drugi dio složenice ne izvodi od glagola "mesti", već od glagola "metati". Oba ta glagola imaju zajednički indoeuropski praslavenski i sveslavenski korijen. P. Skok je pod natuknicom "mesti" u svom *Etimologijskom rječniku*³⁴ sastavio čitavu studiju, raščlanjenu u nekoliko poglavlja (četiri, od kojih prvo ima tri stavka: a, b i c). Ovdje je nesumnjivo došlo do semantičke bifurkacije. Stoga se za ovu priliku opredjeljujemo za varijantu I a, s polaznim glagolom "metati", od kojega su nastali postverbali u složenicama s -met (za-, od-, pod-, iz-). Od glagola "metati" - "mećem" (lat. *jacere, ponere*) vjerojatno je hrv. "metnuti", "bacati" i sl. Ako je ime Jamometa prvobitno značilo "ljudi koji zameću jame", tada je i ovaj izričaj odgovarajući: to je trajna radnja, a ne sezonska jednokratna, kad se čisti ostatak zaliha. Ukratko, Jamometići bi bili oni koji kopaju jame za stanovanje, privremeno ili stalno. Naši Jamometi iz *Qualitera* što ga je zabilježio Toma Arhidakon, spominju se u dokumentima više puta, najčešće u 14. st.: 1351. (... *de generatione Jamometorum*).³⁵ Ne podsjeća li nas jedan od njih (Jamenići) na maločas spomenuti toponim iz okolice Nina, iz sela Vrsi? To nije složenica, već proširena imenica za čovjeka koji živi u jami ("Jamenik"). Već odavno je M. Barada govorio (a potom i pisao) da gotovo sva plemena iz njegova *Qualitera* potječu iz Lučke županije kojoj je središte bilo u Ninu. U jednom dokumentu iz 1366. godine neki Nikola Cherbonig *de Nona genere Jamomet* kupuje zemlju u Prahuljama, u ninskom distriktu. Ovome iz Nina pridružujemo jednoga iz Zadra. Prahulje su zalede Nina, između Nina i Zatona, na kome se nalazi ranoromanička crkva Sv. Nikole, na jednom humku s kojega se vidi more Zatona i Nina. Očito se radi o širenju posjeda tih Jamometića koji su u početku nastavali područje podalje od Nina, bliže gradu Zadru, a stjecanjem Prahulja došli u ninski distrikt. S vremenom su se nastanjivali i izvan ninskog distrikta, u prodorima Turaka nastanili su se i u gradove, a sve o Jamometima donosi S. Antoljak.³⁶ Ukratko, i oni su prvobitno stanovali na prosto-

³⁴ P. SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* II, Zagreb 1972. s. v. mestu. Odmah na početku upozorava na dva semantička smjera: "mesti", metem (turbare, vertere, miscere) uz "metati", mećem. "Leksikologijske porodice postoje od šest hrv.-srp. osnova: *met- , met- , mot- , mut- , mit- , mat- .*" Usp. *habitacula ponere* u Tome Arcidakona.

³⁵ Preuzet ću podatke iz djela S. ANTOLJAKA, Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra, *Radovi Instituta za povijesne znanosti JAZU Zadar*, 9, 1962., str. 55-115.

³⁶ S. ANTOLJAK, sp. dj., u opsežnom tekstu donosi zapravo reviju imena svih pripadnika pojedinim rodovima hrvatskog plemstva, uglavnom kronološkim slijedom. Popraćen odgovarajućim dokumentima, to je zaista vrlo dobar kompendij koji će pomoći svakome tko bude proučavao probleme u vezi starog hrvatskog plemstvu, bez obzira kojoj se tezi priklonio.

ru što je do danas sačuvao ime Zemunik. Nadimak pak sa značenjem "jamari" ili "zemuničari" ta je *generatio*, i sve druge, stekla u dalekoj prošlosti, u vrijeme kad su postojale stare rodovske strukture, prije stvaranja hrvatske države, i konzervativno se čuvala, bez ikakva prizvuka pejorativnosti. Sigurno je to, da u vrijeme kad se Jamometi susreću u dokumentima ni oni sami više ne bi znali odgovoriti na pitanje zašto se nazivaju Jamometima. A pitanje ne bi niti bilo umjesno: trebalo bi odgovoriti kada, tko i zbog čega im je taj nadimak dao, tko ih je i kada tako nazvao.

U potrazi za dokazima o postojanju zemunica u našoj drevnoj prošlosti, u kolijevci hrvatske države, bez obzira na mogućnost da se one u kontinuitetu povlače iz vremena prije doseljenja u novu domovinu, posegnuli smo za događajem koji se datira neposredno nakon doseljenja Hrvata, u sredinu 7. st. poslije Krista. Langobardski povjesničar iz 8. stoljeća, Pavao Đakon,³⁷ opisuje u svojoj *Povijesti Langobarda* kako su se (vjerojatno) 642. godine kod Siponta nastanili Slaveni, doseljeni sa suprotne obale. Spomenute godine zbila se zgoda

³⁷ P. ĐAKON, *Historia Langobardorum* IV, IV 44. Mnogi, pa i S. Antoljak, tumače ova zbivanja kao jedan pohod Slavena Hrvata na suprotnu obalu u svrhu osvajanja. Usp. njegov rad: Prvi bojni pohod Hrvata (Slavena) na Sipont (642), *Adriatica maritima* 4, Zadar 1985, str. 5-15. Uzevši u obzir kako su stvaril tekle, po iskazu Pavla Đakona, ništa ne dopušta zaključiti da se radi o nekom pohodu, ratu ili sl. Priklanjam se mišljenju da su ovaj put Slaveni bili pribjegari koji su izmakli turbulentnoj situaciji u domovini. Tu se događalo nešto veoma sudbonosno za njihovu egzistenciju. Nisu svi ni ilirski ni hrvatski "trajekti" s hrvatskih do italskih obala bili pljačkaški i neprijateljski. Od neolitika, pa do kraja drugog i početka prvog milenija Iliri su bježali na tlo južne Italije da izbjegnu gužvu u domovini. Takvih je kretanja bilo i kasnije, pa čak za vrijeme dolaska Turaka. Nije li možda dolazak Hrvata ugrozio egzistenciju ranije doseljenih Slavena? Ma koliko moderna kritika opovrgava bilo kakvu ulogu cara Heraklija, ne bi li se mogla spasiti misao da su Hrvati došli u novu domovinu za njegove vladavine? Umro je godinu prije od sipontskog incidenta, a prikaz Pavla Đakona pretpostavlja već duži boravak kod Siponta. Bizant u ovim zbivanjima nije igrao nikakvu ulogu. Daleko bi više bio zainteresiran, da se umiješao u kaos koji je nastao ranije doseljenjem Slavena. Tada su mase autohtonog romanskog življa ostale bez egzistencije, Avari i Slaveni su rušili naselja, no još teže su bile posljedice njihova pustošenja izvangradskih predjela, u kojima su se formirale velike gospodarske zajednice, s masom zavisnih elemenata (robova - oko 20%, kolona - oko 80%), klijenata koji su imali primarni zadatak da brane patrona i njegov posjed. Dolaskom Hrvata tih posjeda je nestalo, preko 75% stanovnika ostalo je bez sredstava za egzistenciju. Na otocima se mogla skloniti samo društvena elita. Stoga nam ne ostaje drugo, nego da pretpostavimo bijeg domaćeg stanovništva na suprotnu obalu, gdje su mogli lakše naći uvjete za život. U svakom slučaju naši Slaveni, kako sve ukazuje, nisu bili kadri oduprijeti se jednom langobardskom kondotijeru sa šačicom pratnje, nego su se pustili klati kao ovce. Pavao Đakon piše: *Rodoald ... cito ventens, eisdem Sclavis propria illorum lingua locutus est*. I o tom znanju Rodoaldovu slavenskog jezika trebalo bi još jednom dobro razmisliti. Posebno mi je zadovoljstvo što nisam usamljeni branitelj teze, da je slavenska ekspedicija na Sipont bila miroljubivog značenja. Tako misli i A. Guillou, vidi I. GOLDSTEIN, *Bizant na Jadranu*, Zagreb, 1992, str. 146, bilj. 930.

zbog koje Pavao i spominje Slavene. Oni su, naime, pogubili beneventanskog vojvodu Ajona, koji je došao u njihovo naselje. Nato je došao njegov nećak Roduald i napravio pokolj iznenađenih Slavena. (O tom problemu više u drugom radu.) Pavao piše da ti Slaveni imaju *foveae occulta*. Jesu li to skrivene (maskirane) jame - stupice za nezvane goste, ili su one sakrivene, odnosno je li bila sakrivena njihova unutrašnjost od pogleda, budući da su bile natkrivene? Svakako to nisu mogli biti objekti zemljanog utvrđenja koje ima *agger* i *fossu*, ali mogao je biti *vallum*, nasip od izdubjenih jama uokolo čitavog logora. Ne ulazeći sada u pitanje kada su, kako i zbog čega ovamo doplovili ti Slaveni, bit će istina da su oni mogli mirno živjeti tu u blizini grada Siponta i da ih ne bi nitko dirao da nisu dotukli vojvodu Ajona. Ponašanje Slavena o kojem govori langobardski historičar nije tipično za gusare ili pljačkaše uopće. Oni nisu ni zadržali lađe kojima su ovamo doplovili, a vjerojatno su došli znatno prije nego što se ovaj incident dogodio. Oni su morali izgubiti dosta vremena za organizaciju logora, dok su iskopali jame ne samo za stanovanje, već i za ostave, za kuhanje, radionice i dr. Ma kakve jame to bile, one nisu mogle biti skrivene od pogleda, već zbog krovšta kojim su bile natkrivene; skrivena je bila njihova unutrašnjost. U pomanjkanju drveta i kamena oko grada Siponta, oni su krovšta zemunica vjerojatno izgrađivali od ševara.

Vratimo se opet na naše obale. U legendi o našašću i prijenosu tijela sv. Krševana u grad navodi se i ime zemlje u kojoj su živjeli Mirmidonci. Zvala se *Marab* (legenda bilježi: *in provinciam que dicitur Marab*). Taj navodni toponim podsjeća nas svojim zvukom na brojna dvosložna semitska imena mjesta iz Biblije, tipa: Moab, Rabat, Sihem, Jaser, Enon itd., sva *indeclinabilia*. Moguće je i taj toponim što ga je zabilježio redaktor legende u semantičkoj vezi s imenom stanovnika zadarskog zaleda, na hrvatskom jeziku. Ako su Mirmidonci u grčkoj starini dobili ime po mravima, što je učeni monah benediktinac mogao znati, to se i ime njihove zemlje moglo dovoditi u vezu s mravima (usp. Moab, grad i regija). Prema tome, kao što je u grčkom jeziku po mravima nazvan grad *Myrmekia* (danas Mirmeki na Krimu), tako je i zemlja (a možda i neko naselje u njoj) nazvana na hrvatskom jeziku *Marab*. Ovdje je završno -v prešlo u -b igrom vitacizma s betacizmom (Jakob - Jakov, B(e)neti - V(e)neti itd.). Osobito se ta pojava susreće na starokršćanskim nadgrobnim natpisima, *vixit* - *bixit* i sl. Kako P. Skok donosi³⁸ *moruo* i *morv* je dalekog, sveslavenskog i praslavenskog postanja. U ruskom je to *muravej*.

Ovdje ne možemo povesti diskusiju o tome tko su zapravo oni Mirmidonci što ih izvor bilježi kao "Hrvate i Mirmidonce" (lat. u ablativu *Cruvatis et Mirmidonibus*), navodno podrijetlom iz prostora Istočnih Alpa.³⁹ Kako sada stvari stoje, teško bi se moglo izjednačiti

³⁸ Usp. P. SKOK, *sp. dj.*, str. 462 s. v. Slog mra- nastao je po zakonu likvidne metateze.

³⁹ Upućujemo još jednom na radnju S. ANTOLJAKA, Još nešto o *Cruvatis et Mirmidonibus*. *Godišen zbornik Filozofskog fakulteta u Skopju* 19, 1967, str. 141-151. Za podrijetlo Mirmidonaca usp. F. ŠIŠIĆ, *sp. dj.*, str. 225 d.

zadarske Mirmidonce s onim Hrvatima Mirmidoncima iz Istočnih Alpa (priklanjamo se mišljenju R. Katičića da je taj naziv *hendiadyoin*). Ipak ako su to isti ljudi, a sva je prilika da jesu, onda bismo prednost polazišta ipak dali našim Mirmidoncima iz neposrednog susjedstva grada Zadra i Nina.

Potcrtat ćemo ukratko dosadašnje zaključke. Pučanstvo u neposrednom zaleđu Zadra bilo je nazvano imenom antičkih Mirmidonaca, a ime tih Mirmidonaca u vezi je s mravima. Za postojanje ukopanih nastambi potpuno je adekvatan metaforički izraz Zemunik koji odražava ne samo eventualna zemljana utvrđenja (kao Zemun), nego i tip nastambe - zemunice, čije ime nalazi izravnu paralelu u nazivu Jazbine za zemunice kod Bijeljine. Zemunice kao nastambe bile su natkrivene jame Slavena kod Siponta koji su se amo doselili svakako prije 642. godine, a koje izvor identificira izrazom *foveae occultae*, kako je navedeno. Iz našeg ranog srednjovjekovlja potječe ime plemena Jamometića, kao onih koji "zameću" (grade) jame za stanovanje. Spomenuti Jamometići su stanovnici jama-zemunica na području Lučke županije, na prostoru između Zadra i Nina, koji u 14. stoljeću proširuju svoje posjede do Prahulja, terena između Nina i Zatona. Oblik *Jamenich* mogao bi se izvoditi iz same riječi "jama". A to bi opet navodilo na zaključak da je u hrvatskom jeziku postojalo ime mjesta, odnosno užeg područja, po zemunicama-jamama. Za to bi govorilo ime užeg prostora u selu Vrsi kod Nina koje se i danas zove Jamine, Jamne sa sinkopom u govoru današnjeg stanovništva. Dobro je pridružiti onim oblicima i grafiju *Giamomet*, koja predstavlja toskanizirani oblik Jamometića, a to onda znači da je hiperurbanistični naziv prošao ne samo kroz jezičnu retortu domaćeg stanovništva, već i kroz jednu učenu, a ta se također može locirati u krug monaha samostana Sv. Krševana.

Zemlja u koju su prebjegli monasi s rukom sv. Krševana u legendi nosi ime Marab. Nakon konstatacija što smo ih maločas izdvojili iz rječnika grčkog i latinskog jezika, gdje se značenje mirmidonskog imena povezuje s mravima, moramo pokušati i ime naselja, odnosno područja na kome su živjeli naši Mirmidonci, dovesti u vezu s hrvatskom rječju "mrav". Prema tome, hrvatski naziv sa značenjem "mravinjak", "mravinci" bio bi semantička paralela nazivu "jazbine" iz okolice Bijeljine.

Vjerujemo da ovakvim razmišljanjima nećemo okrnjiti svoje djelo *Particulae Narentanae* u kojemu smo obradili i slavensku ekspediciju na područje beneventanskog vojvodstva kod Siponta. Za Pavla Đakona to su bili jednostavno *Sclavi*. Drugo ime za tu skupinu pridošlica s istočne jadranske obale nije ni mogao naći. Ovaj etnonim sada pokriva sve slavenske grupacije, ne razlikujući (a sredinom 7. st. i nije bilo moguće naći razlike, jezične, vjerske, kulturne i dr.) na području koje će domala biti teritorij Hrvata i hrvatske države.⁴⁰ Mi bismo ipak

⁴⁰ Izraz *Cruvati* (cf) *Myrmidones* mogli bismo promatrati kao shemu složenu po tradiciji koju susrećemo kod Plinija i na samo kod njega: *generatim* (Croat) - *propric* (*Myrmidones*), dakle "općenito" i "posebno". Pisac klasične latinstine vjerojatno bi ovdje upotrijebio tzv. *signum*: *Croati* (qui cf) *Myrmidones*.

rado htjeli znati odakle potječu ti Slaveni, uz koji su trakt istočnojadranske obale imali svoja sjedišta. Nekakva bi se pretpostavka i ovdje mogla predvidjeti. Došljaci su u domovini živjeli uz obalu. Iskustva gradnje i upotrebe zemunica nisu stekli tek nakon dolaska u beneventanski dukat, nego su takvu vrst nastambi poznavali i kod kuće. Ali ipak, samo u predjelima gdje su za to postojali dobri uvjeti: ravničarski, ocjedni teren s blagim nagibom. To su bili tereni u današnjem zapadnom dijelu Ravnih kotara, posebno u regiji između Zadra i Nina, ili u širem području južnog poriječja rijeke Neretve. Ako pogledamo zemljovid odmah ćemo uočiti da se taj ravničarski region nalzi nasuprot Garganskog poluotoka. Stoga je mnogo realnije zastupati mišljenje da je taj kulturno-etnički trajekt krenuo prema suprotnoj obali upravo iz te regije. U tom slučaju se i ti (po našem mišljenju) prebjezi moraju uključiti u naša razmatranja o nekim pitanjima neretvanske prošlosti prije doseljenja Slavena, odnosno Hrvata.

Na panonskim prostorima zemunice iz neolitika upućuju na poštivanje izvjesnih pravila, posebno u prostornoj eksploataciji i razmještaju zemunica. Uglavnom, tu se radi o izgradnji podzemnih nastambi uokolo jednog užeg prostora koji je bio središte naselja, s funkcijama što ih takvo naselje iziskuje: kult, zborovanje, proizvodnja, unutrašnje komunikacije i sl. Ako ima ičeg zajedničkog u gradnji i funkcioniranju zemunica uopće, tada bismo i mi za zemuničko naselje istočnojadranskih Slavena u Sipontu mogli uvjerljivo zaključiti da one "skrivenne jame" nisu bile primarno fortifikacije ni stupice, ali da su svojim rasporedom oko središnjeg "trga" u isti mah mogle imati donekle i tu funkciju. Vojvoda Ajon posrnuo je u jednu od tih jama i tu su ga Slaveni dotukli, vjerojatno i ne znajući da je to vladar dukata.

*

Na kraju evo sažetka naših razmišljanja:

Pučanstvo u neposrednom zaleđu Zadra i Nina u starini je steklo ime (nadimak) Mirmidonci.

Ime Mirmidonaca kritički rječnici grčkog i latinskog jezika dovode u vezu s mravima koji ruju ispod zemlje. Tu se zapravo iznosi antička tradicija. Očuvani toponim Zemunik adekvatna je metafora za mirmidonsko ime naselja ne samo kad se radi o eventualnoj obrambenoj funkciji jama (srijemski Zemun), a taj nadimak svojim značenjem predstavlja toponomastičku paralelu našem imenu Jazbine u Bosni. Pavao Đakon naziva slavensko naselje s nizom zemunica *castra*, što je primarno značenje toponima Zemun u Srijemu.

Već su neolitičke zemunice bile natkrivene ševarom. Tako i one iz našeg panonskog prostora u predrimsko doba. Na sličan način su bile pokrivene i zemunice što su ih iskopali Slaveni nakon doseljenja oko Siponta u beneventanskom vojvodstvu (642. godine). Stoga ih Pavao Đakon s pravom naziva *foveae occultae*.

Iz našeg ranog srednjeg vijeka potječe i ime plemena Jamometića koje odražava tipologiju njihovih naselja. To je bila zajednica koja je gradila ("zametala") jame-nastambe. U ovim Jamometićima,

naime, ne gledamo skupine siromašnih plemića "gladnuša" koji su morali mesti ostatke hrane iz jama (trapova) kad im urod nije dostajao od jedne žetve do druge. Njihova je djedovina bila u zaleđu Zadra, a kupnjom su proširili posjede sve do Prahulja kod Nina u Lučkoj županiji. Glagoli "mesti" i "metati" potječu iz istog indoeuropskog, praslavenskog i sveslavenskog korijena. Zemunice-nastambe, u djelu Pavla Đakona, bile su one "skrивene jame" kod Siponta, gdje su se nastanili Slaveni doseljeni s istočne jadranske obale.

Što se pak tiče imena zemlje koju su nastavali ovi naši Mirmidonci, u legendi Marab, nesumnjivo se svojim značenjem naslanja na hrvatsku imenicu "mрав". Na grčkom jeziku ime zemlje Mirmidonaca glasilo je Μυρμηκία, kako se još danas naziva jedno mjesto na Krimu. Vjerujemo da ovakvim izvođenjem ne stavljamo na pleća monaha - redaktora legende o sv. Krševanu prevelik teret, jer iz svega što o tome znamo, taj je "autor" bio dorastao i težim zadaćama.

Mogu li sve te koincidencije biti plod slučaja?

Vjerujemo da ne mogu.

Kad je tome tako, otvara nam se mogućnost da s više sigurnosti formuliramo neke naprijed iznesene zaključke. Kao prvo: nesumnjivo su imenice "obrovac, u srednjovjekovnim dokumentima na latinskom jeziku *Bravizo*, *A Bravizo* i sl. i toponim iz bliže okolice Zadra Zemunik, potpune izonimije". Zašto se varijanta *Abravizo* izgubila a zašto se ona druga - Zemunik - sačuvala, ne želimo ovdje raspravljati, mada bi se i za tu pojavu moglo naći odgovarajuće tumačenje. Hrvatski oblik Obrovac nastao je proširenjem osnove "rov" s prijedlogom "ob-" i sufiksom "-ac". To je čisto hrvatski naziv a susrećemo ga npr. s unutrašnje strane Dioklecijanove palače u Splitu, što je zanimljiv primjer pohrvaćenja latinske nomenklature. Pored imenice "obrov" imamo i drugu, istoznačnu "ob-kop". To su varijante za naziv fortifikacija tipa rova i nasipa, u latinskoj terminologiji *fossa* i *vallum*, to jest "jarak" i "nasip". Od *vallum* nastao je naziv za Bol (o. Brač). Dakle, sam hrvatski naziv Obrovac izravno govori da se radi o varijanti fortifikacije.

Utvrđenja što se susreću naokolo slavenskog naselja blizu Siponta Pavao Đakon imenuje *castra*, što je *plurale tantum* na latinskom a odgovara našoj riječi "tabor", ili, da uskrsnemo jednu našu lijepu riječ, "oko(l)". Pavlov okol sastoji se od niza jama što ih on naziva *foveae occultae*, dakle "skrivite jame", bolje "duplje", jer se takve jame rade za lov sa stupicama. Te su jame u našem slučaju mogle biti samo zemunice, iskopane u nizu uokolo tabora i skrivene od pogleda izvana. Koliko znamo, raspored zemunica kao niz jama uokolo središnjeg prostora naselja bitno se nije mijenjao od neolitika. Ukratko: i *Abravizo* (Obrovac) i niz zemunica kod Siponta ("skrивene jame") imaju funkciju utvrđenja odgovarajućih naselja.

Toliko što se tiče imena. Međutim što se tiče ubikacije zasada je teže utvrditi. Znamo gdje se nalazi Zemunik i dobro se uklapa u priču o našašću i prijenosu tijela sv. Krševana. Međutim, koliko znamo, još nije točno utvrđeno gdje se nalazio onaj *Bravizo* iz okolice Zadra. Pitanje je i da li je postojao na tom prostoru samo jedan Obrovac..

I drugo, ne manje važno pitanje: nije li se tim imenom nazivao Zemunik, ime koje su Hrvati sačuvali do danas? Tako bismo imali dva imena za jedno naselje, na istom mjestu, s dva imena istog znančjenja.

Mate Suić: THE ZADAR AND NIN INHABITANTS - "MYRMIDONS"

Summary

The legend about the finding and the translation of the body of St. Krševan, the titular of the Benedictine monastery in Zadar and traditional heir of the older, pre-Benedictine coenobite, speaks of the inhabitants of the Zadar surrounding as of "Myrmidons". The legend further says that some monks ran over to them by carrying the stolen hand of St. Krševan, but the outbreak of an epidemic forced them to return the Saint's holy relics. This legend was derived from a literary composition by a certainly educated monk, who was familiar with the Latin (it is understood that he spoke regional Dalmatian) and the Greek language. It is presumable that he spoke Croatian as well. Most in this legend is a product of imagination. Besides, this legend was anteceded by another one about the martyrdom of St. Anastasia and the transfer of her relics from Constantinople to Zadar by the Zadar bishop Donat in the first decades of the 9th century. It is known, after all, that Chrisogonus is not a Zadar martyr and that the cult about him originated in the Aquileian circle. It was already in the early middle ages that he became the gonfalonier of Zadar, while his figure as that of a knight was to be seen on the Zadar banner. Representatives of the Zadar aristocracy who played very important role in the development of ecclesiastical and political history, had started gathering at St. Krševan's monastery.

Until nowadays it has not been possible to completely determine the meaning of the word "Myrmidons" as a name. Only once was this name mentioned in the ablative in some documents as *Cruvatis et Mirmidonibus* (doubtlessly this is a hendiday). It is believed that this term originated in the eastern part of the Alps and that it appeared in Zadar in the educated circle around St. Krševan abbey, while its meaning (in connection with the people and the land) actually has to be drawn from the semantic calque of the Croatian name "Žemunik" that refers to a quite extensive part of the hinterland of Zadar even extending to Nin. The word Myrmidons finds its origin in the noun *myrmex* (ant) which refers to "those who traditionally dig in the earth" and according to which the Achileans and the "Myrmidons" were named. It would therefore be possible to compare the inhabitants of the Zadar and Nin surrounding in the early middle ages with the Croatian "Mravinci". Although this ethnonym was composed by taking over words from the Greek language (*myrmex*, the town *Myrmekia* on the Crimea), the legend mentions their country under the name Marab

that supposedly may be easily derived from the noun "mrav" by a betacysm.

The grounds for this toponymy should be analysed in detail. A clue in this matter delivers the term "Zemunik" that refers to the area around Zadar and Nin and which was derived from the word "zemlja" (earth). Certain names for some kind of primitive buildings called "zemunice" (pit-houses - Erdhütten) developed from this noun. This does not mean that only earthen forts had received Croatian names like Zemun (e.g. Zemun in Srijem) but also villages, mainly tellurian villages. One part of this paper goes back to early history to shortly illustrate when these Zemunik quarters had been built and which were their characteristics (morphological, technological, socio-economical, spatial, etc.) in the cultures of Starčevo, Sopot (discovered and analysed by S. Dimitrijević), Vinča and Baden in the early Neolithic and also Vukovar in the Eneolithic period. A lot of specimen can be found at various locations in the Pannonian region, e.g. Vinkovci etc. The Zemunik villages of the old Slavs are studied as a separate unit which reaches from their primeval mother country and their expansion to the Carpathian plain to protohistorical times. The "Zemunik village" in the surrounding of Bijeljina which has the indicative name "Jazbine" (burrows) has the characteristics of a Croatian region (VII - IX Cs.).

Old documents, above all the so-called *pacta conventa* (a believed agreement between king Koloman and Croatian nobleman) among others, speak of an early Croatian clan called "Jamometi, Jamometići", and similar. P. Skok attributes these names to the sweeping" (cleaning with a besom) of ditches and food shelters respectively, because the members of this clan had not enough food reserves to bridge the time between two crops. However, not only "cleaning with a besom" but also the meaning "metati" (put, set) is suggested in P. Skok's etymological dictionary. The root of this primeval Slav origin later underwent a semantic bifurcation. So in ancient times, the "Jamometi" (then "Jamani"), integrated into clan systems, had lived in ditches called "zemunice" (pit houses). The author supports his thesis with a historical event - the crossing of the East-Adriatic Slavs to the opposite coast nearby the town of Sipont in 642 where they made ditches to live in. Paulus Diaconus called these ditches *foveae occultae* (hidden ditches) which does not mean that they could not be seen or that they were camouflaged traps. This name is simply based on the fact that these ditches had been roofed over so the inside was not visible. These newcomers to Sipont doubtlessly came from a region which ground permitted the building of pit houses as it was probably lying in the broader surroundings of even territories or at the lower riverside of the Neretva. Doubtlessly, these people had built pit houses already in their mother country. They had probably inhabited the tellurian villages in the low-lying and marshy region of the future Narentania.

As concerns the Zadar and Nin "pit house people", it is questionable whether the nobleman from the district of Luka, surrounding Zadar and Nin, were indeed called Jamometi. Some were even from Zadar and Nin by birth. Except the toponym Zemunik, there is also place called Jamine, lying in the region of Vrsi nearby Nin, which may

be closely connected with the tribal name "Jamani". All this - the earth, Zemun, zemunica (pit house), the ditches (roofed over), the favourable ground, the Jamometi setting up their homes in ditches - cannot be dismissed as pure coincidence. The Croatian term for earth, Marab, which is interpreted as "M'rav", the events with the relics of St. Krševan that, according to the legend, happened in the surrounding of Zadar and Nin, etc. suggest that the people from the hinterland of Zadar and Nin had been called Myrmidons in ancient times. It is very likely that the toponyms Zemunik and Obrovac (known in the documents as *A Bravizo*) are actually synonyms.